

**XX међународни научни скуп „Правнички дани –
Проф. др Славко Царић“
„ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ РАЗВОЈА ПРАВНЕ МИСЛИ“**

**20th International Scientific Conference „Legal days –
Prof. Slavko Carić, PhD”
“TWO DECADES OF THE DEVELOPMENT
OF LEGAL THOUGHT”**

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
University Business Academy Novi Sad
Faculty of Law in Novi Sad

Нови Сад, 06. и 07. октобар 2023.

Зборник радова са XX међународног научног скупа
„Правнички дани – Проф. др Славко Царић“
„ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ РАЗВОЈА ПРАВНЕ МИСЛИ“
06. - 07. октобар 2023. године у Новом Саду,
у организацији Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Милан Почуча редовни професор	Др Јоко Драгојловић, ванредни професор
Др Владимир Козар, редовни професор	Др Сања Шкорић, ванредни професор
Др Милош Марковић, редовни професор	Др Маријана Младенов, ванредни професор
Др Јелена Матијашевић, редовни професор	Др Марко Станковић, ванредни професор
Др Предраг Мирковић ванредни професор	Др Данијела Деспотовић, ванредни професор
Др Дарко Голић, ванредни професор	Др Ненад Бингулац, ванредни професор

За издавача:

Др Милан Почуча, редовни професор

Уредник:

Др Милан Почуча, редовни професор

Штампа:

Граф 021, Нови Сад

Тираж: 100

ISBN

978-86-86121-58-5

Научни одбор:

- ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА - председник Научног одбора
Декан Правног факултета за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ
Декан Факултета за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ
Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду |
Република Србија
ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ
Професор емеритус на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ МИЈАТОВИЋ
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ
Председник Савета Правног факултета за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ
Продекан за међународну сарадњу на Правном факултету
за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у
Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАВЛОВИЋ
Шеф Кривичноправне катедре на Правном факултету
за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија
у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ
Шеф Теоријске и јавноправне катедре на
Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ
Продекан за науку на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР КОЗАР
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР САЊА ШКОРИЋ
Продекан за наставу на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ
Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЕВ
Шеф катедре Кривичноправних наука Руске академије
за адвокатуру и нотаријат | Руска Федерација

ПРОФ. ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ
Председник Удружења за кривично право и криминалну
политику Црне Горе | Република Црна Гора

ПРОФ. ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ
Судија Врховног суда Црне Горе | Република Црна Гора

PROF. DR DR. WOLFGANG ROHRBACH
Akademik Evropske akademije nauka u Salzburgu | Austrija

PROF. DR. AMER FAKHOURY
Dean College of Law American University in
the Emirates | Ujedinjeni Arapski Emirati

ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ
Доцент на Факултету за менаџмент,
Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ПРОФ. ДР ЗОРАН ФИЛИПОВСКИ
Проректор за међународну сарадњу, Интернационални „Vision”
Универзитет | Северна Македонија

PROF. DR KONSTANTINOS KOUROUPIS
University Frederik | Kipar

PROF. DR MARTON SULYOK
Fakultet za pravo i političke nauke, Univerzitet u Segedinu | Mađarska

DOC. DR. SC. SANJA GONGETA, PROF. STRUČ. STUD.
Prodekanica za stručni naučnoistraživački rad i međunarodnu saradnju
Veleučilište Lavoslav Ružička u Vukovaru | Republika Hrvatska

PROF. DR CRISTINA ELENA POPA TACHE
Fakultet za psihologiju, bihevioralne i pravne nauke,
Univerzitet “Andrei Sagun”, Akademija za ekonomske
studije u Bukureštu | Rumunija

KRISTINA RZGOEVA
Prorektor na Državnoj pomorskoj akademiji Batumi,
Ministarstvo za ekonomiju i održivi razvoj Gruzije | Gruzija

PROF. DR CHIPASHA MULENGA
Pravni fakultet, Univerzitet Lusaka | Zambija

PROF. DR VALENTINA RANALDI
Pravni fakultet, Univerzitet "Niccolò Cusano" | Italija
ПРОФ. ДР НЕБОЈША ШАРКИЋ
Декан Правног факултета, Универзитета Унион
у Београду | Република Србија
ДР МИШО ЂУРКОВИЋ
Научни саветник, Директор Института за Европске
студије у Београду | Република Србија
ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЧОЛОВИЋ
Директор Института за упоредно право у Београду | Република Србија
ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ПРОФ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ -
ПРЕДСЕДНИК ОРГАНИЗАЦИОНОГ ОДБОРА
ПРОФ. ДР ИВАН ЈОКСИЋ
ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА СТОЈШИЋ ДАБЕТИЋ
ПРОФ. ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ
ПРОФ. ДР НЕНАД СТЕФАНОВИЋ
ПРОФ. ДР МАРКО СТАНКОВИЋ
ПРОФ. ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ
ДОЦ. ДР МАЈА ПЕТРОВИЋ
ДР ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ
МСР. АЊА КОПРИВИЦА
МСР. МАРА ДЕСПОТОВ
МСР. ТАМАРА КРСТИЋ

Секретар:

МСР АЊА КОПРИВИЦА, асистент

Dr Srđan Damnjanović, vanredni profesor
Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: srdjan.damnjanovic@pravni-fakultet.info

MIKLOŠ ŠUGAR O PRAVU I KRIVIČNOM PRAVU

Apstrakt:

Nikola Mikloš Šugar (1897, Subotica – 1945, Terezijenštat) pionir psihoanalize u Jugoslaviji/Srbiji, rođen je u jevrejskoj trgovačkoj porodici u Subotici. Život je završio pod nejasnim okolnostima u logoru Terezijenštat, krajem Drugog svetskog rata. Pokušaću da interpretiram njegove stavove o pravu i krivičnom pravu shodno razvoju filozofije psihoanalize, prateći ključne argumente Žaka Lakana, Luja Altisera, Deleza i Gatarija. U tekstovima posvećenim pravu, krivičnom pravu i ratnoj industriji, Šugar ne odustaje od edipalnog scenarija, ali je svestan delovanja tzv. „aparata“ i „ratnih mašina“ koje zamenjuju porodični scenario Edipovog kompleksa. Šugar brani ideal prava i potrebu za njegovim očuvanjem. Afirmisanje prava, kako veruje Šugar, najefikasnija je odbrana od prodora nasilja u opštu svest. Društvo ne može opstati samo zahvaljujući prisili, nego zahvaljujući određenoj „duševnoj dispoziciji“. Dakle, pored represivnog aparata neophodan je ideološki aparat, a njihove granice nisu uvek jasne. Zadatak ideološkog aparata sastoji u obrazovanju duševne dispozicije, a njen model i izvor nalazi se u odnosu deteta prema ocu. Šugar se sudara sa granicom vlastitog mišljenja, dokle god edipalna struktura proizvodi predmet kritike, ratnu mašinu, koja jedinstveno deluje sa obe strane fronta.

Ključne reči: *psihoanaliza prava, krivično pravo, želja, zakon, mašina, represivni aparat, ideološki aparat, edipalni scenario, anti-Edip.*

UVODNE NAPOMENE O ŽIVOTU I DELU NIKOLE MIKLOŠA ŠUGARA

Nikola Mikloš Šugar (1897, Subotica – 1945, Terezijenštat) pionir psihoanalize u Kraljevini Jugoslaviji/Srbiji, toliko je značajan i ujedno toliko nepoznat da su nužno potrebne neke biografske napomene.¹ Rođen je u jevrejskoj trgovačkoj porodici u Subotici, gde je završio gimnaziju, a diplomirao je na nemačkom Medicinskom fakultetu u Pragu (1923). Psihoanalizu je izučavao na Berlinskom institutu za psihoanalizu, na kome su delovali O. Fenihel, K. Abraham,

¹ Prilog je nastao u kontekstu rada na priređivanju knjige Nikola Mikloš Šugar, *Zarazna omaška. Psihoanalitičke studije, članci i kritike*, (prir. B. Mikulić, S. Damnjanović). Knjiga se nalazi u pripremi za štampu.

V. Rajh, M. Ajtingon i drugi.² Posle povratka u Suboticu, Šugar se bavio isključivo psihoanalitičkom praksom čitav radni vek, bio je jedini školski analitičar i redovni član Bečkog psihoanalitičkog udruženja u Kraljevini Jugoslaviji. Živeo je, gledano spolja, mirnim građanskim životom, ali u pogledu psihoanalitičkog rada izuzetno dinamično: objavljivao je radove u priznatim međunarodnim časopisima, učestvovao na skupovima, a u Beogradu gde je živeo od 1937. do 1941. osnovao grupu čiji su članovi nakon rata postali ključni za razvoj psihoanalize u Jugoslaviji. Život je završio pod nejasnim okolnostima u logoru Terezijenštat, krajem Drugog svetskog rata. Šugar nam se, gotovo vek posle svoje smrti, javlja u svedočanstvima kao „Lelkiatyá“, „Otac ispovednik“.³ Nadimak, koji je stekao u danima subotičke psihoanalize, verovatno ne aludira na konkretne događaje u psihoanalitičkoj praksi, nego navodi na gledište o položaju koji zauzima analitičar u seansi.

Zašto je delo Nikole Mikloša Šugara, pored nesumnjive istorijske uloge, danas značajno? Prema autoru lakanovskog nadahnuća, Masimu Rekalkatiju, nalazimo se u dobu „isparavanja oca“. Posledice tog procesa nalaze se u nostalgичnom bujanju fundamentalističkih iluzija koliko i u hiperindividualističkim iluzijama postajanja samim sobom bez prožimanja sa Drugim. Ne živimo u doba oslobođanja želje nego u vremenu njenog svođenja na hir, na perverznu želju za uživanjem koja odbacuje svaki smisao granice i odgovornosti. Funkcija oca obezbeđuje konjunkciju zakona i želje, spoj odgovornosti i slobode – do onog najvažnijeg: samoodgovornosti i vernosti želji.⁴ U tom smislu i funkcija emancipatorskog autoriteta nikako nije u pozivanju na nesputanu slobodu (danas popularno „budi svoj“). Zato je način obraćanja Šugaru: „lelkiatyán“ – „oče ispovedniče“, kako su ga nazivale mlađe klijentkinje, simptomatičan i dvosmislen. Sa jedne strane on upućuje na dendijevsku prirodu mladog lekara u Subotici koji se bavi psihoanalizom, ali znači i nešto više: potrebu da se uvedi konjunkcija zakona i želje, a tu funkciju ima pravi *pater spiritualis*. Izgleda da je u konjunkciji zakona i želje Šugar video put emancipatornih promena: njegovi tekstovi o psihoanalizi prava u tom pravcu nas ohrabruju. Na kraju, Šugar dolazi i do jedne „više instance“, vojne industrije.

OD ZAKONA ‘OCA ISPOVEDNIKA’ DO APARATA ANTI-EDIPA

Šugaru su nesumnjivo bile poznate različite koncepcije redefinisanja Edipovog scenarija. Počevši od Ota Ranka (trauma rođenja), Viktora Tauska (uticajni aparata u šizofreniji), Alfreda Adlera (inferiornost i kompenzacija), Šandora Ferencija (povezanost deteta sa majkom). Neke od tih koncepcija Šugar delimično uvažava (Adler), druge sigurno poznaje (Ferenci), a sa trećim postoji strukturalna i tematska sličnost (Tausk). Kao osnovna pretpostovka Šugarovih spisa nalazi se, u skladu sa Frojdovim *vjeruju*, Edipov kompleks.

2 Klajn, P., (1989). *Razvoj psihoanalize u Srbiji*. Subotica: Pedagoška akademija, 17.

3 Klajn, P., *ibid.*, 21. Reč je načinu obraćanja mlađih klijentkinja Miklošu Šugaru u Subotici, pre njegovog beogradskog perioda.

4 Rekalkati, M., (2014). *Šta ostaje od oca?* Novi Sad: Akademska knjiga, 11.

Bez sagledavanja jedne od osnovnih linija kritike Edipa ne može se sagledati doprinos kao ni granica mišljenja Mikloša Šugara.

Prema Lakanu, Edipov kompleks struktuiru detetovu konfrontaciju između želje i zakona, jer zakon predodređuje pojavu dečije želje, baš kao što proročanstvo predodređuje priču pre nego što Edip stupa na scenu.⁵ Struktuiranje konfrontacije između želje i zakona provodi dete kroz kompleks. Lakanova kritika prethodi Delez-Gatarijevoj „dekonstrukciji“ Edipa. Gatari i Delez razbijaju porodični okvir: otac, majka, vlastito ja su i u borbi i u vlastitoj vezi s elementima istorijske i političke situacije, vojnikom, pajkanom, okupatorom, kolaboracionistima, pobunjenikom, članom pokreta otpora, gazdom i gazdinom ženom, koji u svakom trenutku razbijaju utrogljivanje i svođenje na porodični kompleks. Porodica je decentrirana.⁶

Postoje naznake da se Šugar suočava sa sličnim krugom. U tekstovima kojima se bavi ulogom prava, ili društvenom problematikom, polazi od Edipa, zatim zauzima izraženije klasno stanovište, a na kraju se suočava sa postojanjem opštijeg aparata: vojne industrije koja deluje i organizuje sa obe strane fronta. Zato je ocena Petra Klajna u pogledu Šugarove *differentia specifica* dragocena: Šugar je pisao o psihozama, u to vreme retkoj temi, kao što je i uvideo značaj prilagođavanja psihoanalize ekonomskim i društvenim uslovima.⁷ Kao praktičar, Šugar je bio ortodokсни frojdoc,⁸ koji je razmatrao u druge opcije pri razradi Edipovog scenarija. Šugar i u odnosu prema Frojdu poseduje višestruki identitet. On je istovremeno revolucionarni mislilac i pravoverni sledbenik učenja oca-osnivača.

Naime, celokupan postupak anti-edipalne artikulacije kulminira strukturalnom revizijom Frojdove koncepcije nesvesnog: nesvesno ne funkcioniše u formi teatarske reprezentacije porodičnog ili društvenog fantazma, nego u ritmu intersubjektivnog procesa društvenog pokoravanja.⁹ Šugar je u tom pogledu pravoverni sledbenik Frojda, porodični fantazam funkcioniše u porodičnom pravu, a krivično pravo crpi svoju snagu iz porodične scene. Ali, Šugar se približio i drugoj strani revizije Frojdovog učenja: svesno pritiska nesvesno, a ne obratno („Polna glad“). Takođe, poput Vilhelma Rajha, Šugar veoma rano uvodi sociološke

---

5 Lacan, J., (1988). *The Seminar of Jacques Lacan, Book II*. New York. London: W.W.Norton & Company, 229-33.

6 Delez, Ž., Gatari F., (1990). *Anti-Edip*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 79.

7 Klajn, P., op. cit., 17.

8 Ibid., 22. Premda u Šugar ostaje na nivou insistiranja na libidu („Polna glad“) i monističkom učenju o nagonima, njegova sudbina, granična situacija u kojoj se našao, ad hominem podupire Frojdu reviziju shvatanja da postoje dva nagona, nagon života i nagon smrti – naime, reč je samo o jednom, nagonu smrti. Članak „Polna glad“ Šugar je objavio pod pseudonimom: Schmidt, János (1936). „A nemi ínség“, *Híd*, 10. sz. Prev. M. Čudić. Svi tekstovi Nikole Mikloša biće publikovani u: *Zarazna omaška. Psihoanalitičke studije, članci i kritike*.

9 Savić, O., (2018), „Rajh i fašizam: psihologija masovnog samopokoravanja“, U: G. Jovanović et. al. (urednik), *Ψ I KULTURA II*, Beograd: Univerzitet u Beogradu, 43.

kategorije u psihoanalizu, naslućujući da one probijaju granice građanskog sveta. U tom kontekstu treba posmatrati ambivalentnost Šugarove pozicije, kao i njegovu poslovičnu opreznost. Ta ambivalentnost se posebno može uočiti u kontekstu „dvodušja“ Šugarove publicistike: pored tekstova koji su pisani u skladu sa najvišom naučnom akribijom, naš psihoanalitičar ne libi se od toga da piše i objavljuje članke u provincijskim, bulevarskim časopisima. Tadašnji „akademskog diskurs“, koji je psihoanalizu potiskivao iz monopolisanog akademskog prostora, podstakao je psihoanalitičare i intelektualce da slobodno zakorače u jedno naizgled udaljeno polje, u svet zakona i zločina, koji je punio stupce tadašnje a i sadašnje bulevarske štampe.

Šugar razvija svoju aktivnost pre nego što su psihoanaliza i marksizam dobile pravo građanstva na univerzitetu, a shodno odluci ili preporuci ministarstva, redovni sastanci psihoanalitičkog društva u Kapetan-Mišinom zdanju bili su prekinuti.¹⁰ Psihoanaliza je bila izbačena sa Univerziteta pre nego što je uopšte bila primljena. Šugarovo delo predstavlja onaj deo psihoanalize koji prethodi normalizaciji u akademskom diskursu.

IZMEĐU GRAĐANSKE I KLASNE TEORIJE PRAVA

U članku „Pravo i sila“¹¹ Šugar u pravu vidi naslednika nasilja. Prvo je sila zajednice. Zajednica mora doneti propise, a to su zakoni, koji će sprečiti svaku eventualnu pretnju pobune, a za pridržavanje tih propisa ona mora stvoriti organizacije, institucije vlasti koje će čuvati zakonske propise i obavljati legalne akte nasilja prilikom njihovog kršenja (osoblje sudova, zatvori, policajci i žandari). Odnosi snaga su prilično jednostavni sve dok je reč o zajednici približno jednakih članova, piše Šugar. Situacija se komplikuje kada zajednica uključi odnose nejednakih moći (odrasli-deca, pobednici-potlačeni). Izlaz iz nesklada moći nalazi se ili u prilagođavanju prava novonastaloj situaciji ili u pobuni. Nasilno rešavanje sukoba se izgleda ne može izbeći.

Kako bismo razumeli značaj ovih popularnih tekstova Mikloša Šugara, trebamo ih uporediti sa tada dominantnim koncepcijama. Maks Veber (1864-1920), taj „Karl Marks građanskog sveta“ formulisao je u paradigmatu racionalnosti prava. Moderno evropsko pravo je najracionalnija društvena tvorevina koja razdvaja moderna društva od tradicionalnih. Veber posredstvom razvoja evropskog prava, od rimskih vremena pa sve do 20. veka, istorijski obrazlaže teoriju racionalizacije celokupnog društvenog života (*Privreda i društvo*, 1922). U tom smislu je birokratska organizacija racionalni temelj moderne države, jer se zasniva na bezličnom i racionalnom autoritetu pisanog prava i na profesionalnoj etici javnih službenika.¹² Za Vebera je moderno pravo jedan od najvažnijih preduslova razvijene robne

10 Matić, V., (1985). *Moji životi*. Novi Sad: Matica srpska, 81.

11 Članak „Pravo i sila“ (Jog és erőszak, Híd, 5 sz., 1935) objavljen je pod pseudonimom Schmidt János. Prev. M. Čudić.

12 Mitrović, M. (2018). *Sociologija*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, 53.

privrede i glavni formativni činilac odgovorne javne vlasti, racionalne politike i moderne organizacije društva.

Gde Veber završava, upravo tu započinje kritika! Prema Pašukanisu, koji je pregnantno formulisao marksističko shvatanje prava, kategorija subjekta prava se apstrahuje iz tržišne razmene. U aktima tržišne razmene čovek praktički realizuje formalnu slobodu samoopredeljenja. Tržišna veza otkriva suprotnost subjekta i objekta u pravnom smislu. Objekt – to je roba, subjekt – to je posednik robe, a robni fetišizam nadopunjen je pravnim fetišizmom.¹³ Savremeno međunarodno pravo uključuje u sebe vrlo solidnu dozu samovolje (retorzija, represalije, rat).¹⁴ Ideologija pravne države je pogodnija od religiozne još po tome što se ona, ne odražavajući u punom smislu objektivnu stvarnost, ipak oslanja na tu stvarnost.¹⁵ Ta stvarnost, prema njemu, može biti samo stvarnost tržišta, a to znači - sile.

Teško je odredi kom stanovištu je Šugar bliži, na nivou teksta „Pravo i sila“. Pravo jeste forma racionalizacije koja uključuje nasilje u sopstveni habitat, ali postoji i nelagodnost prava, jasna svest o tome da pravo predstavlja tek delimično rešenje za postojeće antagonizme.

Drugi tekst u kome se Šugar bavi pravom je „Krivično pravo i njegova primena“.¹⁶ Za Frojda je ocebistvo paradigma svih zločina: pra-zločin čovečanstva i pojedinca.¹⁷ U delu *Dostojevski i ocebistvo* Frojd pregnantno formuliše „porodični zakon“, odnosno Edipov kompleks.¹⁸ Ja se identifikaciju sa ocem postavlja na trajno mesto u Nad-ja. Nad-ja može postati sadističko kao što ja – mazohističko, te u Ja nastaje potreba za kažnjavanjem. Istina je da veliki deo društva priželjkuje kaznu.¹⁹ To su pretpostavke od kojih polazi i Šugar. Po svojoj funkciji, krivičnog pravo je vaspitno sredstvo koje će nužno izneveriti.

Šugar, služeći se opet konvencionalnim izvorima, misli radikalno: sadašnje društvo, kao i svako drugo društvo do današnjeg dana, sazdana je na klasnom principu. Šugar zaobilazno otvoreno marksističke kategorije, a koristi sledeće formulacije: „narodne mase“ i „vladajući slojevi“. Da bi društvo uprkos postojećem antagonizmu opstalo, potrebno uveriti „narodne mase“ u neophodnost postojećih odnosa moći kao i u mudrost vladara. Društvo ne može opstati samo zahvaljujući prisili, nego pre određenoj „duševnoj dispoziciji“. Dakle, savremenijim jezikom rečeno, pored represivnog aparata neophodan je ideološki aparat. Zadatak ideološkog aparata sastoji u obrazovanju ove duševne dispozicije, a njen model

13 Pašukanis, J., (1958). *Opšta teorija prava i marksizam*. Sarajevo: „Veselin Masleša“, 127.

14 Ibid., 143.

15 Ibid., 154.

16 Takođe pod pseudonimom Schmidt, János (1939). „Büntetöjog és alkalmazása“. Híd, 3. sz., 1939. Prev. M. Čudić.

17 Frojd, S., (1979). „Dostojevski i ocebistvo“ u: *Izabrana dela* 5, Novi Sad: Matica srpska, 244.

18 Ibid., 246.

19 Ibid., 250.

i izvor nalazi se u odnosu deteta prema ocu. U ovom tekstu se Šugar približio stanovištima Vilhelma Rajha: porodica je glavni izvor neurotičnih smetnji i autoritarni vaspitni aparat, koji se samoreprodukuje i u drugi formama, kao što je krivično pravo. Uloga oca u strukturi klasne države zasnovana je potiskivanju koje obezbeđuje pacifikaciju i eksploataciju. Tako glasi, u najkraćim crtama, i frejdomarksističko *vjeruju*.

Šugar, u glavnim crtama sledi tu liniju: na prvom mestu, objekt prava nije prestupnik, već običan građanin, koji do sada nikada nije kažnjavan. Njega sam primer stroge kazne odvraća od zločina. Porodica sa autoritarnim ocem, ili još gore – bez njega, tek prenosni remnik između države i individue koja je izložena nemilosrdnom potiskivanju (u savremenom, ironičnom obrtu, individua je izložena teroru naloga: uživaj!) Kada je reč o funkciji oca, Šugarovo stanovište je očekivano.

Snaga društvenog uređenja ne zavisi samo od kvalitete spoljašnjih sredstava sile koja bdiju nad društvenim sistemom, piše Šugar. Iako su policija i vojska važni stožeri društvenog poretka, one ipak – kao što istorija revolucija to pokazuje – svoj zadatak mogu da obavljaju samo onda kada im se pridruži još jedan faktor. Taj faktor jeste duševna spremnost velike većine da se uklopi u postojeće društvo i potčini vladajućim silama. Šugar potencira ulogu oca: model i izvorište ove duševne dispozicije jeste odnos deteta prema ocu. Realna situacija u kojoj se dete nalazi naspram oca, čini neophodnim da se ono plaši njegove fizičke snage i divi njegovoj intelektualnoj nadmoći. Država koristi sva sredstva ne bi li se pred masom predstavila kao imago oca i na taj na jednu, vladajuću klasu prenela onu dispoziciju koju je dete svojevremeno pokazivalo prema ocu. Sredstva i metode kojima država pokušava da se u podsvest masa silom ugura kao slika oca, veoma su raznovrsni. Jedan od tih metoda je i krivično pravo. Pomoću institucije krivičnog prava država masama natura svoju volju, ponavljajući funkciju oca kao demonstraciju kaznenog potencijala. To je naročito jasno kada je reč o smrtnoj kazni. Nije slučajno carevima i predsednicima dato pravo da osuđeniku na smrt daju pomilovanje. Oni su oličenje očinskog autoriteta i kao takvi imaju pravo da odlučuju o životu i smrti, piše Šugar. Krivično pravo proizvodi subjekte, građane koji se sami od sebe pokoravaju zakonu. Krivični zakon podstiče mase na poslušnost samim svojim postojanjem – nikakvi drugi elementi mu nisu potrebni.

Šugar nalazi još jednu funkciju krivičnog prava. Širokim masama pravo pruža mogućnost da proživi svoje sadističke nagone, a vladajućoj klasi je posebno stalo da se taj nagon sa njih preusmeri na neki drugi predmet. Preusmeravanje masama pruža izvesnu kompenzaciju za njihovo odricanje od svojih nagona. Ono što mase nazivaju osećanjem pravde i pravičnosti, za Šugara je ispoljavanje sadističkih nagona.

Edipalni scenario Šugar je iskoristio kao eskplikativni model u tumačenju funkcionisanja krivičnog prava. Šugar u prvom tekstu ističe afirmativnu ulogu prava u odnosu prema državnom i imperijalističkom nasilju uoči Drugog svetskog rata, favorizujući jedno obuzdavajuće nasilje. U drugom tekstu, Šugar je prema krivičnom pravu znatno skeptičniji. Najvažnija uloga krivičnog prava je da bude, alitsevski rečeno, važan zupčanik u mehanizmu državnog ideološkog aparata.

Prestupnici nisu cilj i meta kaznenog prava, nego puko sredstvo u vaspitnoj demonstraciji sile koja je usmereno na celo društvo. Dakle, kazneno pravo je prividno pravo u pogledu svoga cilja.

Šugaru blizak Šandor Ferenci predlaže novu disciplinu koja bi omogućila da se frejodovska metoda bliže poveže sa razumevanjem nesvesnih motivacija zločina, kao i da se zločinci podvrgnu lečenju. Dok Šugar govori o tome da krivično pravo obezbeđuje masama da ižive svoje sadističke nagone, Ferenci govori o sadizmu državnog aparata i masa.²⁰ Nalaz je komplementaran! Involvirane strane spaja opšti sadizam.

Na kraju, Šugarovo upozorenje da je kriminal ima svoje subjektivne, ali i društvene izvore, kao i da najčešće počiva na njihovom odnosu, nastalo je nakon mnoštva interpretacija i medijske bude nakon slučaja sestara Papin. Zločin sestara Papin dogodio se 1933, a Šugar objavljuje svoj tekst o krivičnom pravu 1936. Niz psihoanalitičara, pa i Lakan, posvećuje svoje tekstove ovom zločinu.²¹ Zločin sestara Papin je pomogao Lakanu da kasnije kreira učenje o strukturama subjektivnosti, da uvede i razradi Edipov kompleks na nivo jezika, kao i da izbegne neposredno pozivanja na društvo ili na klasne mehanizme. Lakan je na stanovištu da je delirijumska kamuflaža pokušaj premošćavanja provalije u simboličkom univerzumu usled nedostatka označitelja, kao i o pokušaju stvaranja jedne zamenske formacije „unutrašnjeg ludila“. Na kraju, aparat funkcionise podjednako dobro i kroz prisustvo i kroz odsustvo imena oca, koliko i pacifikacijom ludila ili nalogom za uživanjem.

VOJNA INDUSTRIJA KAO OBUHVATNI APARAT

U zagonetnom članku „Međunarodna vojna industrija“,²² Šugar formuliše kafkijansko stanovište o postojanju jedinstvene mašine sa obe strane fronta, koja barata svim pojavama, a sledstveno tome i Edipovim kompleksom. Međutim, veoma je moguće, iako se ne poziva na Tauska, da na šifrovan način ispituje Tauskovu paradigmu „aparata“. Dok zaraćene strane ratuju i međusobna kontrapropaganda besni, a broj žrtava vrtoglavo raste, zaraćene strane intenzivno saraduju na konzervaciji postojećeg poretka i na proizvodnji naoružanja. Kao da je reč o delovanju jedinstvenog aparata:

---

20 Ferenczi, S., (1927). „Psycho-Analysis and Criminology“. In: *Further Contributions to the Theory and Technique of Psycho-Analysis*, New York: Boni and Liveright Publishers 434-437.

21 Fazekas, A., (2016). „Diskurzivne tvorbe zločina: Papin - Lakan – Genet“. Prilog 1: Prijevod Lacanova teksta „Motivi paranoidnog zločina – zločin sestara Papin“, u: Književna smotra vol. 48, 179, 81-98.

22 Ovoga puta pod pseudonimom Fehér, Miklós (1936). „A nemzetközi hadiipar“, Híd, 7-8. Prev. M. Čudić.

„Od tada je, međutim, mnogo neprijatnih stvari isplivalo na svetlo dana, među kojima i dosta kompromitujućih podataka o internacionalnom karakteru vojne industrije i o njenoj surovij trci za profitom“.

Ne samo da sukobljene strane imaju zajednički centar u Švajcarskoj, nego ta „krvava Internacionala“ djeluje na osnovu zajedničkog plana, ne zadovoljavajući se samo kontrolom štampe, korumpiranjem političara, kao i delovanjem unutar granica nacionalnih država. Nacionalne države, premda zaraćene, sa svoje strane, obilato finansiraju jedinstveni ratnu mašinu. U skladu sa tezama Mikloša Šugara: vojna industrija predstavlja jedinstveni aparat koji se nalazi spolja, navodeći nas na postojanje jednog opšteg shizoidnog sklopa, koji se normalizuje posredstvom Edipa. I ovde je reč o psihoanalitičkom tekstu, sa uvidima i konsekvencama koje Šugar nije uspeo da razvije. Zamislimo budućnost i ovog teksta!

Kada dve decenije posle Šugarove smrti Herbert Markuze bude pristupio psihoanalizi jednodimenzionalnog čoveka i mesta vojne industrije u proizvodnji alijeniranog društva, kao da se nadovezuje na Šugarovu tezu. Tema Markuzeovog dela *Čovek jedne dimenzije* skicirana u prvoj rečenici uvoda: „Ne služi li pretnja atomskom katastrofom, koja bi mogla zbrisati čovečanstvo, čuvanju baš onih snaga koje perpetuiraju ovu opasnost“²³, manifestuje smislenost i unutrašnju logiku Mikloša Šugara. Šugarov tekst o vojnoj industriji ne samo da je premostio jaz od kraja Drugog svetskog rata, biološke smrti Mikloša Šugara, pa do šezdesetih godina prošlog veka, nego nam se nesmanjenom snagom obraća i danas. Opet je reč o krugu Edipa i industrijskih mašina! Neprijatelj želi našu želju – da neprijatelj bude uništen. Pretnja uništenjem organizuje život koji proizvodi upravo tu pretnju, a društvena proizvodnja je u svojoj suštini destruktivna. Perpetuiranjem opasnosti društvo postaje bogatije i „slobodnije“, ali na način represivne desublimacije (Markuze). A to znači da buntovništvo i pobuna postaju kliše, samo zupčanik unutar mehanizma ratne mašine. Kada je predsednik Dvajt Ajzenhauer u oproštajnom govoru aludirao na vezu između kongresa, univerziteta i vojne industrije, upotrebivši frazu „vojno-industrijski kompleks“, snaga retorike je eruptivno iznela u prvi plan upravo „Edipov kompleks“. Naime, opet je reč o relaciji: aparat – kompleks, koja se se probila na retoričkoj snazi „kompleksa“, a da je istovremeno značenje *kompleksa* ostalo netematizovano.

ZAKLJUČNE NAPOMENE O MESTU PRAVA U DELU NIKOLE MIKLOŠA ŠUGARA

Vratimo se na početak! Emancipatornu strategiju našeg psihoanalitičara oličava nadimak „Otac-ispovednik“. Reč je o konjunkciji zakona i želje. Edipovski scenario Šugar je iskoristio i kao eksplikativni model u tumačenju prava. Pravo je važna kategorija, pogotovo u odnosu na državno i imperijalističko nasilje uoči Drugog svetskog rata. Ipak, Šugar je prema krivičnom pravu znatno kritičniji. Prestupnici nisu cilj i meta kaznenog prava, nego puko sredstvo u vaspitnoj demonstraciji sile koja je usmerena na celinu društva. Individualni i porodični

23 Marcuse, H., (1989). *Čovjek jedne dimenzije*. Sarajevo: Veselin Masleša – Svjetlost, 9.

zakon (Edipov kompleks) obuhvaćen je sistemom prava iza koga stoji država. Porodični fantazam funkcioniše u porodičnom pravu, a krivično pravo crpi svoju snagu iz porodične scene. Opšta struktura koja „upošljava“ i reguliše niže nivoe je ratna mašina. Emancipatorna terapija je na liniji prihvatanja odgovornosti za vlastito nesvesno, uz prolazak kroz zavodljivi fantazam tehnološkog razvoja.

U doba procvata veštačke inteligencije opet su nam na dnevnom redu mašine, ratni aparati, porodični zakon i funkcija prava. Šugar nam se javlja iz krizne sadašnjosti: nikako nije reč o oživljavanju, ili o rehabilitaciji jedne istorijske figure, mita o osnivaču, i sl. nego o teorijskoj perspektivi delezijanske dogme o kapitalističkim ratnim mašinama.²⁴ Mašine ponovo rade sinhrono, sa obe strane fronta. Kao što su Frojda podučili histerici na analizi, tako su različite okolnosti, ili preciznije, delovi mehanizma, podstakli Šugara da analizira „ratne mašine“, pre nego što će sam postati njihovo „gorivo“. Tematizujući zakon i krivično pravo, kao medijaciju Edipovog kompleksa shodno radu ratnih mašina, Šugar je daleko odmakao od granica socijalnog osvešćenja svoje generacije. Istovremeno, podstiče nas na nužan analitički korak: individualno i porodično nesvesno mora biti sagledano u kontekstu širih socijalnih sklopova, a oni, kao neodvojivi od značaja zakona i prava.

Srđan Damjanović, PhD, Associate Professor
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad
University Business Academy in Novi Sad

MIKLÓS SUGÁR ON LAW AND CRIMINAL LAW

Abstract:

Miklós Sugár (1897, Subotica – 1945, Theresienstadt), a pioneer of psychoanalysis in Yugoslavia/Serbia, was born into a Jewish merchant family in Subotica. His life ended under unclear circumstances in the Theresienstadt concentration camp at the end of World War II. This paper is an attempt at interpreting his views on law and criminal law according to the development of the philosophy of psychoanalysis, following the key arguments of Jacques Lacan, Louis Althusser, Deleuze and Guattari. In his writings on law, criminal law, and war industry, Sugár adheres to the Oedipal scenario but is aware of the actions of so-called “apparatuses” and “war machines” that replace the family scenario of the Oedipus complex. Sugár defends the ideal of law and the need to preserve it. According to Sugár, promoting the rule of law is the most effective defence against the penetration of violence into the general consciousness. Society cannot survive solely through coercion, but it also requires a certain “psychic disposition.” Therefore, in addition to the repressive apparatus, an

---

24 O aktuelnosti koncepta vidi: Savić, O., op. cit, 35.

ideological apparatus is necessary, and the boundary between them is not always clear. The task of the ideological apparatus is to create the psychic disposition, and its model and source are found in the relationship between the child and the father. However, Sugár collides with the limits of his own thinking since the Oedipal structure produces the object of criticism, the war machine, which has a foot in both camps.

Key words: *psychoanalysis of law, criminal law, desire, law, machine, repressive apparatus, ideological apparatus, Oedipal scenario, Anti-Oedipus.*

SUGÁR MIKLÓS A JOGRÓL ÉS BÜNTETŐJOGRÓL

Absztrakt:

Sugár Miklós (1897, Szabadka - 1945, Theresienstadt), a jugoszláviai/szerbiai pszichoanalízis úttörője, zsidó kereskedő családban született Szabadkán. Élete tisztázatlan körülmények között ért véget a második világháború végén a theresienstadti koncentrációs táborban. E dolgozat megkísérli értelmezni a jogról és a büntetőjogról vallott nézeteit a pszichoanalízis filozófiájának fejlődése szerint, Jacques Lacan, Louis Althusser, Deleuze és Guattari legfontosabb érveit követve. A jogról, a büntetőjogról és a hadiiparról szóló írásaiban Sugár ragaszkodik az ödipuszi képlethez, de tudatában van az úgynevezett "apparátusok" és "hadigépezetek" tevékenységének, amelyek az Ödipusz-komplexus családi képletét helyettesítik. Sugár védelmébe veszi a jog eszményét és annak megőrzésének szükségességét. Sugár szerint a jogállamiság előmozdítása a leghatékonyabb védekezés az erőszaknak az általános tudatba való behatolása ellen. A társadalom nem maradhat fenn pusztán a kényszer révén, hanem bizonyos "pszichikai diszpozícióra" is szükség van. Ezért az elnyomó apparátus mellett szükség van egy ideológiai apparátusra is, és a kettő közötti határvonal nem mindig egyértelmű. Az ideológiai apparátus feladata a pszichikai diszpozíció megteremtése, és ennek modellje és forrása a gyermek és az apa közötti viszonyban található. Sugár azonban saját gondolkodásának határaiba ütközik, hiszen az ödipális struktúra hozza létre a kritika tárgyát, a hadigépezetet, amely mindkét táborban megveti a lábát.

Kulcsszavak: *a jog pszichoanalízise, büntetőjog, vágy, jog, gépezet, elnyomó apparátus, ideológiai apparátus, Ödipusz-képlet, anti-Ödipusz*

LITERATURA

1. Delez, Ž., Gatari F., (1990), *Anti-Edip*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
2. Fazekas, A., (2016), „Diskurzivne tvorbe zločina: Papin - Lacan – Genet“. Prilog 1: Prijevod Lacanova teksta "Motivi paranoidnog zločina – zločin sestara Papin", u: Književna smotra vol. 48, 179, 81-98.
3. Ferenczi, S., (1927), „Psycho-Analysis and Criminology“. In: *Further*

- Contributions to the Theory and Technique of Psycho-Analysis, New York: Boni and Liveright Publishers, 434-437.*
4. Frojd, S., (1979), „Dostojevski i oceubistvo” u: *Izabrana dela 5*, Novi Sad: Matica srpska, 235-261.
  5. Klajn, P., (1989). *Razvoj psihoanalize u Srbiji*. Subotica: Pedagoška akademija.
  6. Lacan, J., (1988), *The Seminar of Jacques Lacan, Book II*. New York. London: W.W. Norton & Company.
  7. Marcuse, H., (1989), *Čovjek jedne dimenzije*. Sarajevo: Veselin Masleša – Svjetlost.
  8. Matić, V., (1985), *Moji životi*. Novi Sad: Matica srpska.
  9. Mitrović, M. (2018), *Sociologija*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
  10. Pašukanis, J. (1958), *Opšta teorija prava i marksizam*. Sarajevo: „Veselin Masleša“.
  11. Rekalkati, M., (2014), *Šta ostaje od oca?* Novi Sad: Akademska knjiga.
  12. Savić, O., (2018), „Rajh i fašizam: psihologija masovnog samopokoravanja“, U: G. Jovanović et. al. (urednik), *Ψ I KULTURA II*, Beograd: Univerzitet u Beogradu, 33-55.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

34"2003/2023"(082)

**МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Правнички дани - проф. др
Славко Царић (20 ; 2023 ; Нови Сад)**

Две деценије развоја правне мисли : [зборник радова] = Two decades of the development of legal thought : [proceedings] / XX међународни научни скуп "Правнички дани - Проф. др Славко Царић", Нови Сад, 06-07. октобар 2023, Нови Сад = XX International Scientific Meeting "Legal days - Prof. Slavko Carić, PhD", October 6th and 7th 2023, Novi Sad ; [уредник Милан Почуча]. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2023 (Нови Сад : Граф 021). - 678 стр. : табеле, граф. прикази ; 24 cm

Радови на срп. и енгл. језику. - Тираж 100. - Стр. 25-26: Уводна реч / Милан Почуча. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-86121-58-5

а) Правна мисао - Развој - 2003-2023 - Зборници

COBISS.SR-ID 125609225